

پروژه نوسازی بانکها

بیرون خریدن از پوسته سنت، حرکت به سوی مدرنیسم

بخش اول

تهیه کننده: شیوا معتمدی

این علم نوپای زودرشد

امروز فن آوری ارتباطات، امکان تبادل افکار و اطلاعات بین افراد و گروه‌های مختلف را در حداقل زمان فراهم کرده است. انسان امروز می‌تواند با بهره‌گیری از این فن آوری‌ها همه آنچه را که در فرسنگ‌ها دورتر از وی اتفاق می‌افتد، به راحتی بر روی صفحه نه‌چندان بزرگ تلویزیون ببیند و یا در کمترین زمان از آن اطلاع حاصل کند. سرعت ابداعات و اختراعات در این زمینه به قدری زیاد است که هر روز می‌توان شاهد یک پدیده جدید بود. به مدد این علم نوپای زودرشد، امروز هرکسی با داشتن تنها یک رایانه مجهز به دستگاه مودم و یک خط تلفن می‌تواند بیش از ۵۰ درصد امور خود را در داخل منزل انجام دهد، بدون این که از خانه بیرون رود. اواز پشت صفحه کمتر از ۲۰ اینچ مانیتور خود می‌تواند مغازه‌ها را به خانه بیاورد، به کتابخانه برود و عضو هر کتابخانه‌ای که می‌خواهد بشود، مشترک مجلات و روزنامه‌های دلخواه خود بشود و انواع مبادلات اقتصادی و امور بانکی خود را در خانه انجام دهد، به هر کشوری که می‌خواهد سفر کند و دیدنی‌ها و اطلاعات آن را به خانه خود بیاورد. با بهره‌مندی از این فن آوری قدرتمند و بی‌انتهای، می‌توان شاهد تحولات عظیم‌تری در سطح کلان بود. ظرف دو دهه آخر قرن بیستم، دولت‌ها و

بهره‌گیری از دستاوردهای علم نوپا و زودرشد ارتباطات باعث شد که بسیاری از کشورهای صنعتی، به فراصنعتی و بسیاری از کشورهای روبه‌توسعه، به توسعه یافته مبدل شدند.

با استقرار تجهیزات پیشرفته مخابراتی، بانکها و مشتریان آنها قادر شدند تا از دورترین نقاط یا در خانه با هم در ارتباط باشند (Home Banking) و این سرعت‌بخشیدن به عملیات در حوزه‌های اقتصاد و بانکداری ناگهان به طور گسترده‌ای موجب تحول در امر تجارت و صنعت در کشورهای مختلف گردید، به طوری که به دنبال این تحولات، بسیاری از کشورهای صنعتی به فراصنعتی و بسیاری از کشورهای روبه‌توسعه به توسعه یافته بدل شدند.

حکومت‌های مختلف به سرعت به انواع سیستم‌های ارتباطی مجهز شدند و به سرعت در هر بخشی که امکان داشت، از این مهم بهره بردند. بیشتر کشورهای جهان با سرعتی متناسب با میزان پیشرفت این فن آوری و هزینه‌ای که از بابت آن متقبل شده بودند، دگرگون شدند و در هر جا که تبادل اطلاعات در سطح وسیع ضروری بود، الکترونیک، جای دست و حتی جای مکانیک را گرفت.

فن آوری ارتباطات و بانکداری

از آنجا که پیشبرد اهداف سیاسی و اجتماعی یک کشور، بدون وجود اقتصادی منسجم و سازمان یافته امکانپذیر نیست، لذا اولین بخشی که در هر کشور خواستار تحول، در زمینه هماهنگی با تحولات فوق مورد توجه قرار گرفت، همانا بخش اقتصاد بود. در راستای تغییر و تحول در فن آوری ارتباطات و روی کار آمدن سیستم‌های ماهواره‌ای، هم‌مینطور تجارت الکترونیکی، گوناگونی حرف و مشاغل مختلف و به تبع آن بالا رفتن حجم مبادلات پول و کالا باعث شد که کشورها هرچه سریعتر نسبت به تغییر و تحول در سیستم‌های اطلاع‌رسانی و به خصوص در سیستم‌های بانکداری اقدامات مقتضی را بعمل آورند. در این راستا، همه بانک‌ها - اعم از دولتی و خصوصی - ناگزیر به وداع با روش‌های سنتی و دستی بانکداری شدند و به سرعت به پیشرفته‌ترین فن آوری‌های مخابراتی مجهز شدند. ماشین حساب جای خود را به رایانه‌های رومیزی داد و انواع سیستم‌های پایانه‌ای و رایانه‌ای در تبادلات اطلاعات در داخل و خارج از بانک‌ها به مدد صنعت بانکداری آمدند و همین عوامل منجر به تسهیل امور از مقاطع مدیریت تا صف شدند.

جامع بودن طرح اتوماسیون

سیستم بانکی کشور بدین معنی بود که کلیه فعالیت‌های انفورماتیکی بانک‌ها بایستی حول محور مدل اطلاعاتی لازم برای رسیدن به اهداف طرح شکل بگیرد.

آنچه گذشت، طرح بسیار مختصری از تحول عظیمی بود که طی سه دهه اخیر به طور عمومی به واسطه حضور ماهواره‌ها و دیگر وسایل فراترابطی در جهان رخ داد، و اما آنچه پس از این مقدمه اساساً مورد نظر ماست، تحولی است که از پس این روند در فعالیت‌های اقتصادی و به طور مشخص در سیستم بانکداری ایران بوقوع پیوست. درست است که در ایران امواج ارتباطات و اصولاً امواج تحولات صعودی در بیرون از مرزها، معمولاً خیلی دیرتر از سایر نقاط دریافت می‌شود، به طوری که هم‌اکنون درست در زمانی که ملل و دول دیگر به مقوله فراترابطات می‌اندیشند، ایران در پیچ اول پردازش اطلاعات در سیستم بانکداری مانده است، اما به هر حال، از آنجا که

وظیفه سیستم بانکی تسهیل مبادلات پولی مورد نیاز اقتصاد و اجرای سیاست‌های پولی یک کشور است، و کارایی این سیستم هم نقش موثری در پیشبرد اهداف اقتصادی کشور دارد، در نتیجه، یکی از مهمترین اساسی‌ترین زیرمجموعه‌های اقتصادی کشور محسوب می‌شود و روند تحول آن از مهمترین موضوعات اقتصادی بشمار می‌رود، لذا ایجاد تغییر و تحول به سوی برخورداری از تکنولوژی‌های پیشرفته در زمینه بانکداری امری گریزناپذیر است.

بنابراین، برای آگاهی‌یافتن از روند این تحول درصدد تهیه گزارشی برآمدیم که حاصل آن متن حاضر است و مخصوصاً وقوع دو رویداد این تصمیم را جدی‌تر کرد: رویداد اول دستور وزیر امور اقتصادی و دارایی مبنی بر لغو انحصار شرکت خدمات انفورماتیک برای ارائه خدمات نوین به سیستم بانکی بود، و دومین رویداد هم سرعت اینترنتی مبالغی پول از سیستم بانکی. در واقع، این رویدادها بار دیگر موضوع نوسازی و اتوماسیون سیستم بانکی را در سطح افکار عمومی مطرح کردند و ما هم به سهم خود به آن پرداختیم. برای آماده‌سازی این گزارش هم سعی کردیم که به سراغ کسانی برویم که به نوعی دستی در این ماجرا داشتند و دارند. این گزارش مشتمل بر

دو بخش است: در بخش اول؛ به طرح جامع اتوماسیون سیستم بانکی می‌پردازیم و در بخش دوم، به طرح ایجاد شبکه تبادل اطلاعات بانکی (شتاب). اما پیش از آن که به اصل موضوع بپردازیم، لازم دانستیم که خوانندگان را با بعضی از اصطلاحات و واژه‌هایی که در این گزارش کاربرد فراوان دارند، آشنا کنیم، تا در پی یافتن معانی این واژه‌ها، رشته کلام از دست نرود^(۱):

اتوماسیون (Automation)، به معنای کنترل و هدایت دستگاه به‌طور خودکار می‌باشد و در اصطلاح بانکی، یعنی انجام خدمات و تبادل اطلاعات توسط دستگاه‌های الکترونیکی دیجیتال مربوط.

*** تراکنش (Transaction)**، به فرآیند تبادل اطلاعات میان درخواست‌کننده و سوییج اطلاق می‌شود که شامل ارسال پیام، پردازش آن و اخذ پاسخ مقتضی می‌باشد.

*** شتاب**، مجموعه استانداردها، مقررات، رویه‌ها، نرم‌افزارها و سخت‌افزارهایی است که بسترهای لازم را به منظور تبادل اطلاعات، تهاتر و تسویه تراکنش‌های حساب‌های مربوط به کارت‌های پرداخت صادر شده توسط اعضا فراهم می‌سازد.

*** مرکز شتاب**، سازمانی است که مسوولیت اداره

امور شتاب را برعهده دارد.

*** کارت پرداخت**، هر نوع کارت پلاستیکی - اعم از مغناطیسی یا هوشمند، شناسه‌های الکترونیکی، بایومتریکی - و یا دیگر ابزارهای مشابه، که استفاده از آنها بعد از شناسایی و تایید منجر به نقل و انتقال وجه و برداشت و یا بدهکار شدن یک حساب بانکی شده و یا به هر شکل دیگری قدرت خرید و پرداخت را در اختیار دارنده آن قرار می‌دهد.

*** پایانه فروش الکترونیکی**، دستگاه الکترونیکی است که پس از دریافت کارت پرداخت، شناسایی و تایید آن، مجوز لازم را برای فروش کالا یا خدمات در اختیار پذیرنده کارت قرار می‌دهد.

پایاپای، به مبادلات پولی و اعتباری بین بانک‌ها اطلاق می‌شود.

سیبا، مخفف عبارت "سیستم یکپارچه بانک ملی ایران" است.

سیبا، مخفف "سیستم بانکداری الکترونیکی" است.

زیر نویس

(۱) منبع کلماتی که ستاره دارند، در پیش‌نویس مقررات حاکم بر مراکز شتاب آمده است.

طرح جامع اتوماسیون سیستم بانکی

تاریخچه

در سال ۱۳۶۶ موضوع مکانیزه‌شدن روش‌های عملیاتی در نظام بانکی ایران مطرح شد و هدف آن، ارائه خدمات نوین بانکی و در نتیجه، جذب بیشتر مشتری و سپرده‌گذار در بانک‌ها بود. بدین ترتیب، مطالعات اولیه برای مکانیزاسیون سیستم بانکی آغاز شد و بانک مرکزی هم به‌عنوان مسوول سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت بر امور بانک‌های کشور درصدد برآمد تا موضوع بازنگری، اصلاحات اساسی، استانداردسازی و بهینه‌سازی روش‌های عملیاتی و همچنین، اصلاح ساختار سازمانی بانک‌ها را پیگیری کند و با ایجاد حداکثر سرعت، دقت و ایمنی در ارائه

خدمات بانکی، گام موثری را در این راه بردارد و ضمن افزایش کارایی عمومی مجموعه شبکه بانکی کشور، از گرفتاری‌ها و ناهماهنگی‌های موجود بکاهد. بنابراین، بانک مرکزی در راستای نوسازی و روزآمد کردن مجموعه ساختارها و کارکردهای جاری، طرحی را تنظیم کرد به نام "طرح جامع اتوماسیون سیستم بانکی" و به‌دنبال آن هم شورایی به نام "شورای سیاست‌گذاری و نظارت بر اتوماسیون بانک‌ها" زیر نظر رییس کل بانک مرکزی تشکیل شد. در این شورا، دو تن از مدیران عامل بانک‌های تجاری و تخصصی، مشاوران انفورماتیک و مدیران کل نظارت و امور بانک‌ها، امور اقتصادی و دبیرخانه

شورای عالی بانک‌ها حضور داشتند و هدف آنها هم نظارت بر نحوه اجرای طرح مزبور و چگونگی روند ماشینی‌شدن سیستم بانکی بود. ادامه این روند و اینگونه اقدامات منجر به آن شد که سرانجام در سال ۱۳۷۲ بنا به تصویب مجمع عمومی بانک‌ها، شرکتی تاسیس شد به نام "شرکت خدمات انفورماتیک". این شرکت، مجری طرح جامع اتوماسیون شبکه بانکی کشور شناخته شد.

اما از آنجا که استفاده از تجهیزات الکترونیکی و مخابراتی، مستلزم بهبود و اصلاح روش‌ها و شیوه‌های سنتی بود، لذا شرکت خدمات انفورماتیک اولین گام خود را در این راه برداشت و مطالعه روش‌های